

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ СПАДКОДАВЦЯ ПЕРЕД КРЕДИТОРАМИ

Ольга Розгон, сертифікований експерт НААУ, доцент, к. ю. н.

До спадкоємців переходять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті (ст. 1218 Цивільного кодексу України¹).

ПРЕД'ЯВЛЕННЯ КРЕДИТОРОМ СПАДКОДАВЦЯ ВИМОГ ДО СПАДКОЄМЦІВ

Важливою рисою правовідносин спадкування є те, що їх об'єктом є спадщина. Спадщина складається із сукупності прав та обов'язків спадкодавця, що переходять до спадкоємців як одне ціле і становлять спадковий актив. Прийняття спадщини поширюється на все спадкове майно.

Водночас ЦК передбачає перелік прав та обов'язків, які не входять до складу спадщини, характеризуючи їх як такі, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця (ст. 1219 ЦК).

Дослідження правової природи суб'єктивного цивільного обов'язку пропонуємо розпочати з визначення категорій «обов'язок» та «зобов'язання».

Обов'язок є сукупністю моральних та етичних зобов'язань людини перед іншими людьми. Він існує у формі зобов'язань людини, що є органічною та природною необхідністю для узгодження особистих і су-

спільних інтересів. Суб'єктивний цивільний обов'язок є елементом зобов'язального правовідношення.²

Обов'язки спадкоємців можна поділити на спеціальні та загальні.

Спеціальні — це обов'язки, визначені у заповіті спадкодавцем для конкретного спадкоємця. Загальні — це обов'язки, передбачені ЦК та характерні для спадкоємців як за законом, так і за заповітом. До таких обов'язків відносять також обов'язки спадкоємців, що виникають із задоволення вимог кредиторів (ст. 1282 ЦК).³

Кредитор має право вимагати виконання зобов'язання від спадкоємців на момент відкриття спадщини.

Відповідно до ч. 1 ст. 509 ЦК зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

¹ Далі за текстом — ЦК.

² Цибань А. А. Суб'єктивний цивільний обов'язок як елемент зобов'язального правовідношення: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 — цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2018. 226 с. С. 22.

³ Надьон В. В. Обов'язки спадкоємців, що виникають при спадкуванні за законом // Теорія і практика правознавства. 2016. № 1(9). С. 1-13. С. 6 // URL: tlaw.nlu.edu.ua/article/viewFile/64229/63893.

Борги спадкодавця — це майнові зобов'язання, що наявні на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок смерті спадкодавця, які прийняв на себе спадкодавець перед фізичними або юридичними особами — кредиторами, але не виконав їх.

ЦК не зобов'язує учасників спадкових правовідносин з'ясовувати наявність боргів, які мав спадко-

давець за життя, та всіх кредиторів, які мають право вимоги за такими боргами.

Єдиним обов'язком правонаступника є повідомлення кредиторів спадкодавця про відкриття спадщини (ч. 1 ст. 1281 ЦК).

Звертаємо увагу, що до цієї статті були внесені зміни.

Зміни до ст. 1281 ЦК «Пред'явлення кредитором спадкодавця вимог до спадкоємців»	
редакція до 04.02.19 р.	введено в дію з 04.02.19 р.
<p>1. Спадкоємці зобов'язані повідомити кредитора спадкодавця про відкриття спадщини, якщо їм відомо про його борги.</p> <p>2. Кредиторів спадкодавця належить протягом шести місяців від дня, коли він дізнався або міг дізнатися про відкриття спадщини, пред'явити свої вимоги до спадкоємців, які прийняли спадщину, незалежно від настання строку вимоги.</p> <p>3. Якщо кредитор спадкодавця не знав і не міг знати про відкриття спадщини, він має право пред'явити свої вимоги до спадкоємців, які прийняли спадщину, протягом одного року від настання строку вимоги.</p> <p>4. Кредитор спадкодавця, який не пред'явив вимоги до спадкоємців, що прийняли спадщину, у строки, встановлені частинами другою і третьою цієї статті, позбавляється права вимоги</p>	<p>1. Спадкоємці зобов'язані повідомити кредитора спадкодавця про відкриття спадщини, якщо їм відомо про його борги <i>та/ або якщо вони спадкують майно, обтяжене правами третіх осіб</i>.</p> <p>2. Кредиторів спадкодавця належить пред'явити свої вимоги до спадкоємця, який прийняв спадщину, не пізніше шести місяців з дня одержання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину на все або частину спадкового майна незалежно від настання строку вимоги.</p> <p>3. Якщо кредитор спадкодавця не знав і не міг знати про прийняття спадщини або про одержання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину, він має право пред'явити свої вимоги до спадкоємця, який прийняв спадщину, протягом шести місяців з дня, коли він дізнався про прийняття спадщини або про одержання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину.</p> <p>4. Кредитор спадкодавця, який не пред'явив вимоги до спадкоємців, що прийняли спадщину, у строки, встановлені частинами другою і третьою цієї статті, позбавляється права вимоги</p>

Як бачимо, у ч. 1 ст. 1281 ЦК було додано обов'язок спадкоємців повідомити, якщо вони *спадкують майно, обтяжене правами третіх осіб*.

Кредитор має право вимагати виконання зобов'язання як від усіх спадкоємців одночасно, так і від кожного з них окремо відповідно до їх частки у спадковому майні (п. 6.3 Методичних рекомендацій щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із життям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя, схвалених рішенням Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України від 29.01.09 р.).

У новій редакції ч. 2 ст. 1281 ЦК сконкретизовано, що кредиторів *спадкодавця належить пред'явити свої вимоги до спадкоємців, які прийняли спадщину*,

не тоді, коли він дізнався або міг дізнатися про відкриття спадщини, а не пізніше 6 місяців з дня отримання спадкоємцем, який прийняв спадщину, свідоцтва про право на спадщину на все або частину спадкового майна незалежно від настання строку вимоги.

Тобто зроблено акцент саме на *прийнятті спадщини й отриманні свідоцтва про право на спадщину*, а не на відкритті спадщини.

Якщо спадкоємець не звертався для оформлення своїх спадкових прав, то це не означає, що він не прийняв спадщину, оскільки на нього поширюється дія ч. 3 ст. 1268 ЦК.

Так, за матеріалами справи⁴ встановлено, що АТ КБ «ПриватБанк» звернувся до суду з позовом до ОСОБА_1 про стягнення боргу кредитором спадкодавця, обґрунтовуючи вимоги тим, що на підставі

⁴ Рішення Селидівського міського суду Донецької області від 21.01.2019 р. Справа № 242/5177/18 // URL: reyeestr.court.gov.ua/Review/79500352.

укладеного ОСОБА_2 договору б/н від 13.02.12 р. позичальник отримав кредит у розмірі 6000 гривень у вигляді встановленого кредитного ліміту на платіжну картку, зі сплатою відсотків за користування кредитом.

ПАТ КБ «ПриватБанк» свої зобов'язання за договором та умовами виконав у повному обсязі.

28.12.12 р. ОСОБА_2 помер, що підтверджується актовим записом про смерть № 11 від 03.01.2014 р.

28.10.17 р. позивач звернувся до нотаріальної контори із претензією, в порядку ст. 1281 ЦК, з метою виявлення кола спадкоємців після померлого та з вимогою включити кредиторські вимоги банку до спадкової маси, а також повідомленням спадкоємців померлого про наявність заборгованості перед банком.

Згідно з відповіддю нотаріальної контори від 15.01.18 р. спадкова справа після смерті ОСОБА_2 не заводилася. Вона буде заведена тільки після надання позивачем платіжних документів за користування інформацією зі спадкового реєстру.

За приписами ст. 1216, 1218 ЦК спадкування є переходом прав та обов'язків (спадщини від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців)). До складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті.

Як зазначає позивач, на момент смерті разом із ОСОБА_4 проживав відповідач по справі. Він посилається на копії їх паспортів, де зазначене однакове місце реєстрації. Спадкоємець, який бажає прийняти спадщину, але на час відкриття спадщини не проживав постійно зі спадкодавцем, має подати нотаріусу заяву про прийняття спадщини.

Чинне законодавство розмежовує поняття прийняття спадщини (гл. 87 ЦК «Здійснення права на спадкування») та оформлення спадщини (гл. 89 ЦК «Оформлення права на спадщину»).

Відповідно до ч. 1 ст. 1296 ЦК спадкоємець, який прийняв спадщину, може отримати свідоцтво про право на спадщину.

Разом з тим незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцеві з часу її відкриття (ч. 5 ст. 1268 ЦК).

Відповідно до ч. 1 ст. 1282 ЦК спадкоємці зобов'язані задовольнити вимоги кредитора повністю, але в межах вартості майна, отриманого у спадщину. Кожен зі спадкоємців зобов'язаний задовольнити вимоги

кредитора особисто у розмірі, який відповідає його частці у спадщині.

Аналіз зазначених норм права дає можливість зробити висновок про те, що спадкоємці можуть задовольняти вимоги кредиторів лише у разі прийняття майна у спадщину; у межах вартості успадкованого майна; у розмірі, який виник за життя спадкодавця.

Водночас позивачем не надані докази, що ОСОБА_1 як спадкоємець після смерті ОСОБА_2 зверталася до нотаріальної контори з приводу прийняття та оформлення спадщини. Докази про отримання спадкового майна ОСОБА_1, яке належало померлому ОСОБА_2, суду також не надані.

Отже, докази прийняття відповідачем ОСОБА_1 спадщини після померлого ОСОБА_2, які б відповідали критеріям належності, допустимості, достатності та достовірності, позивачем суду надані не були, а його посилання на реєстрацію місця проживання відповідача за однією адресою з померлим жодним чином не свідчить про те, що відповідач є спадкоємцем ОСОБА_2 та постійно проживав із померлим на час відкриття спадщини, вчинивши тим самим дії, що свідчать про її прийняття. За таких обставин суд дійшов висновку про необхідність відмови у задоволенні позову.

Таким чином, спадкоємці можуть задовольняти вимоги кредиторів тільки у разі прийняття та оформлення спадщини.

З аналізу ч. 2 ст. 1282 ЦК виходить, що кредиторові спадкодавця належить пред'явити свої вимоги до спадкоємця, тобто передбачене безпосереднє звернення.

Який же порядок реалізації права кредитора на пред'явлення своїх вимог до спадщини спадкоємцю?

Відповідно до п. 2.1 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України від 22.02.12 р. № 296/5 спадкова справа заводиться нотаріусом за місцем відкриття спадщини на підставі претензії кредиторів.

Важливим питанням є ситуація, коли кредиторів у спадкодавця декілька. Так, право вимоги кредиторів до спадкоємця та його обов'язок задовольнити такі вимоги в межах прийнятої спадщини не встановлюють солідарність зобов'язання. Кожен кредитор виступає окремо, і задоволення спадкоємцем вимог одного з них у повному обсязі за рахунок прийнятого у спадщину майна фактично може поз-

бавити інших кредиторів можливості задовольнити свої вимоги⁵.

Особливості пред'явлення претензій кредитором: — безпосередньо до спадкоємців (особисто) або через нотаріальну контору; — у письмовій формі; — незалежно від строку настання права вимоги; — у межах вартості спадкового майна; — доведення до відома спадкоємців, які прийняли спадщину, або виконавця заповіту про претензії кредитора.

Якщо кредитори пред'являють свої вимоги до спадкоємців у різний час, спадкоємці мають право задовольняти їх добровільно за фактом пред'явлення вимоги і в межах вартості спадкового майна. У цьому разі вимоги одних кредиторів можуть бути задоволені повністю, других — частково, а третім у цьому взагалі буде відмовлено⁶.

Як відомо, у момент смерті спадкодавця відкривається спадщина, але не завжди це пов'язано з переходом спадщини до спадкоємців.

Кредитор може пред'явити свої вимоги до спадкоємців *після прийняття спадщини*. У день смерті спадкодавця відбувається відкриття спадщини, а після спливання строків для прийняття спадщини у спадкоємця виникає зобов'язання сплачувати за боргами спадкодавця.

Протягом строку, передбаченого ч. 2 ст. 1281 ЦК (не пізніше 6 місяців із дня отримання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину на все або частину спадкового майна незалежно від настання строку вимоги), кредитори спадкодавця мають право лише заявити спадкоємцям або нотаріусу за місцем відкриття спадщини про свої претензії.

Разом з цим нотаріус до прийняття спадщини одним чи всіма спадкоємцями дає розпорядження про видачу зі спадкового майна грошових сум на покриття витрат: на задоволення претензій, зумовлених законодавством про працю, та інших претензій, прирівняних до них (абз. 1 ст. 64 Закону України «Про нотаріат» від 02.09.93 р. № 3425).

Умовою відповідальності спадкоємця за боргами спадкодавця є *факт прийняття спадщини*. Закли-

кання до спадкування та родинні відносини зі спадкодавцем не є підставою для пред'явлення вимоги кредитором спадкодавця до спадкоємців.

Якщо ж спадкоємці померлого *не бажають погашати кредитний борг* або визнавати його, банк після вступу спадкоємців у права спадкування вдається до звичайних процедур по роботі з боржниками, наприклад, звертає стягнення на заставу, якщо така була.

Якщо ж спадкоємці не бажають приймати спадщину, обтяжену кредитним боргом, вони мають право відмовитися від такого кредиту. При цьому відмовитися можна тільки від усієї спадщини.

Також із норми ч. 2 ст. 1281 ЦК випливає, що можливі різні варіанти поведінки суб'єктів спадкових правовідносин. Наприклад, у разі, коли спадкоємці прийняли спадщину і згодні платити, банк може запропонувати їм переоформити кредитний договір шляхом підписання додаткової угоди про переведення боргу на спадкоємця. Таке правонаступництво припустиме згідно зі ст. 528 ЦК, оскільки обов'язки успадковуються в тому стані, якими вони були за життя спадкодавця, з урахуванням строку для прийняття спадщини⁷.

У змінній редакції ч. 3 ст. 1281 ЦК конкретизовано строк пред'явлення претензій від кредитора до спадкоємців. Так, *кредиторів спадкодавця належить пред'явити свої вимоги до спадкоємців протягом 6 місяців із дня, коли він дізнався про прийняття спадщини, якщо кредитор спадкодавця не знав і не міг знати про прийняття спадщини, або про отримання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину*, тобто знов-таки зроблено акцент саме на прийнятті спадщини й отриманні свідоцтва про право на спадщину, а не на відкритті спадщини.

Строки пред'явлення вимог кредитора до спадкоємців залежать не від часу відкриття спадщини, а від того, коли спадкоємець *прийняв спадщину* (не пізніше шести місяців із дня отримання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину на все або частину спадкового майна незалежно від настання строку вимоги).

Кредитор спадкодавця, який не пред'явив вимоги до спадкоємців, що прийняли спадщину, у строки,

⁵ Главач І. І. Реалізація прав кредитора у спадковому правовідношенні крізь призму законодавчого регулювання // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право. 2016. № 2(14). С. 171-175. С. 175.

⁶ Фомічова Н. В. Проблема відповідальності спадкоємця за борговими зобов'язаннями спадкодавця в Україні // Митна справа. 2014. № 5. Ч. 2. Кн. 2. С. 225-230. С. 230.

⁷ Черногор Н. В. Відповідальність спадкоємців за борги спадкодавця: проблема потребує законодавчого вирішення // Часопис цивілістики. 2013. Вип. 15. С. 31-35 // URL: nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2013_15_7.

встановлені ч. 4 ст. 1281 ЦК, позбавляється права вимоги, а строки пред'явлення кредитором спадкодавця вимог до спадкоємців є обмежувальними (присікальними/присічними), їх пропущення припиняє права кредиторів. Ці строки не призупиняються, не перериваються і не поновлюються.

ОБОВ'ЯЗОК СПАДКОЄМЦІВ ЗАДОВОЛЬНИТИ ВИМОГИ КРЕДИТОРА

За ч. 1 ст. 1282 ЦК спадкоємці зобов'язані задовольнити вимоги кредитора повністю, але в межах вартості майна, отриманого у спадщину.

Якщо спадкоємець один, то він несе відповідальність за зобов'язаннями спадкодавця в межах дійсної вартості рухомого та нерухомого майна, що перейшло до нього.

У нормі ст. 1282 ЦК передбачається спеціальний, додатковий за своєю правовою природою, спосіб захисту цивільних прав та інтересів кредитора спадкодавця в разі, якщо спадкоємці не виконають його вимоги.

Тлумачення ж ст. 1282 ЦК окремо від інших норм ЦК позбавить кредитора права на захист своїх цивільних прав та інтересів у тому випадку, якщо на час його звернення до суду з відповідною позовною вимогою майно, яке було передане спадкоємцю в натурі, не збереглося.

Відповідно до структури ЦК кредитор має право *обирати один із усіх способів захисту*, які надаються йому законом, якщо інше правило в імперативному порядку не визначено у ЦК. При цьому вибір способу захисту кредитор здійснює на власний розсуд.

Таке розуміння права кредитора на обрання ефективного способу захисту не порушуватиме прав та інтересів спадкоємців, оскільки завжди в основі вирішення питання про прийняття спадщини лежить вольовий акт, пов'язаний із наміром спадкоємця прийняти спадщину. Ефективний спосіб захисту повинен забезпечити поновлення порушеного права, а у разі неможливості такого поновлення — гарантувати особі можливість отримання нею відповідного відшкодування. Саме таке розуміння особливостей захисту прав кредиторів у спадкових відносинах відповідає основній меті цивільного права, якою є забезпечення стабільності цивільного обороту.

Зважаючи на наведене, доходимо висновку, що *банк має право вимагати стягнення зі спадкоємців суми заборгованості за кредитними договорами*, оскільки обов'язок спадкоємців боржника перед

кредитором спадкодавця полягає у поверненні сум за кредитом та іншими нарахуваннями.

Так, за матеріалами справи⁸ встановлено, що ПАТ КБ «Приватбанк» звернувся до суду з позовом про стягнення боргу кредитором зі спадкодавця, в обґрунтування заявлених вимог банк зазначав, що ОСОБА_5 отримала кредит у розмірі 13000 грн. у вигляді встановленого кредитного ліміту на картковий рахунок. ПАТ КБ «Приватбанк», просило стягнути з ОСОБА_4 на користь банку заборгованість за кредитним договором № 6/н від 22.09.11р. у розмірі 10379 грн. 96 коп. — тіло кредиту та судові витрати.

Перевіливши матеріали справи, колегія суддів вважає, що апеляційну скаргу слід залишити без задоволення з наступних підстав.

30.01.97 р. Полонським районним відділом державної реєстрації актів цивільного стану було зареєстровано шлюб між ОСОБА_5 та ОСОБА_4.

22.09.11 р. між ПАТ КБ «ПриватБанк», правонаступником якого є АТ КБ «ПриватБанк», та ОСОБА_6 було укладено кредитний договір. 22.05.16 р. ПАТ КБ «ПриватБанк» надіслало на адресу державної нотаріальної контори претензію кредитора в порядку ст. 1281 ЦК, з повідомленням спадкоємців про існування заборгованості за кредитним договором. На підставі цієї претензії державною нотаріальною конторою заведено спадкову справу № 159/2016, про що від неї банк отримав відповідь 08.06.16 р.

Після смерті спадкодавця спадкоємці за законом чи заповітом із заявами про прийняття спадщини до нотаріуса не зверталися.

У судовому засіданні апеляційного суду за клопотанням представника позивача було встановлено, що за померлою на праві власності будь-яке нерухоме чи рухоме майно не зареєстроване.

Відповідно до ч. 1 ст. 1054 ЦК за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, установлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит і сплатити проценти.

Статтею 1268 ЦК передбачено, що спадкоємець, який постійно проживав разом зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом строку, встановленого ст. 1270 ЦК, він не заявив про відмову від неї.

⁸ Постанова Хмельницького апеляційного суду від 31.01.19 р. Справа № 681/498/18 // URL: reyestr.court.gov.ua/Review/79598330.

Відповідно до ст. 1258, 1261 ЦК спадкоємці за законом отримують право на спадкування почергово. У першу чергу право на спадкування за законом мають діти спадкодавця, у тому числі зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті, той із подружжя, який його пережив, і батьки.

Нормами ст. 1282 ЦК чітко визначено, що спадкоємці зобов'язані задовольнити вимоги кредитора повністю, але в межах вартості майна.

Отже, визначальним критерієм наявності обов'язку спадкоємців щодо задоволення вимог кредитора є наявність спадкового майна, його вартість і розмір частки спадкоємця у спадковому майні. При цьому доведення цих обставин у силу вимог Цивільного процесуального кодексу України покладається саме на позивача. Так, відповідно до ст. 81 Кодексу кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, установлених цим Кодексом. Докази подаються сторонами та іншими учасниками справи. Доказування не може ґрунтуватися на припущеннях.

Як вбачається з матеріалів справи, при внесенні своїх персональних даних до анкети-заяви позичальник зазначила у графі сімейний стан дані про свого чоловіка ОСОБА_4, при цьому вказала його контактний номер телефону, вони обоє були зареєстровані за однією адресою, зокрема на час смерті позичальниці.

З наведених даних можна зробити висновок, що ОСОБА_4 як спадкоємець першої черги на підставі ст. 1261, 1268 ЦК прийняв спадщину після смерті своєї дружини.

Однак при цьому банком не надані докази того, що ОСОБА_4 є лише одним спадкоємцем за законом, який прийняв спадщину після смерті спадкодавця, та відсутні інші спадкоємці першої черги за законом (діти, батьки), які теж на час смерті проживали зі спадкодавцем і прийняли спадщину після її смерті, оскільки встановлення цієї обставини суттєво впливає на встановлення всіх обставин справи, а саме визначення розміру частки спадщини, яку прийняв відповідач.

Крім того, банком до суду першої інстанції взагалі не було надано жодних доказів наявності у спадкодавця права власності на рухоме чи нерухоме майно, вартості цього майна, отриманого у спадщину відповідачем чи іншими спадкоємцями, тобто наявності спадкового майна, однак установлення цих обставин є визначальними для вирішення спору між сторонами.

При цьому в судовому засіданні вже апеляційного суду за клопотанням представника позивача були витребувані відповідні докази, якими встановлено, що за померлою на праві власності будь-яке нерухоме чи рухоме майно не зареєстроване.

Враховуючи викладене, колегія суддів вважає, що висновки суду першої інстанції про відмову в позові є обґрунтованими та законними, оскільки не встановлено, що після смерті позичальника є в наявності спадкове майно, його вартість, розмір частки відповідача у спадковій масі, що є обов'язковою умовою для покладення на спадкоємця обов'язку для задоволення вимог кредитора.

Доводи апеляційної скарги, що суд дійшов незаконного висновку про обов'язок доказування кредитором складу та вартості майна, оскільки це повинен довести відповідач у справі, а також що інформація щодо фізичної особи — власника майна, її майнового стану, у тому числі обсягу успадкованого майна, відповідно до Закону України «Про інформацію» є конфіденційною, однак суд міг під час розгляду справи встановити обсяг і вартість спадкового майна шляхом направлення відповідних запитів чи виклику відповідача, який мав підтвердити таку інформацію або спростувати її, але взагалі не вжив жодних заходів для встановлення дійсних обставин по справі, слід відхилити.

Крім того, вже в суді апеляційної інстанції безпосередньо були встановлені ці обставини за клопотанням представника позивача. Не спростовують висновків суду першої інстанції й інші доводи апеляційної скарги.

Рішення суду ґрунтується на повно і всебічно досліджених обставинах справи та ухвалене з дотриманням норм матеріального і процесуального права, тому підстав для його скасування в межах доводів апеляційної скарги не вбачається.

Зі смертю боржника зобов'язання з повернення кредиту включаються до складу спадщини, умови кредитного договору щодо строків повернення кредиту не застосовуються, а підлягають застосуванню норми ст. 1281, 1282 ЦК щодо строків пред'явлення кредитором вимог до спадкоємців і порядку задоволення цих вимог кредитора.

Кредитор має право наполягати на виконанні зобов'язання за рахунок спадкового майна сам, а при відмові спадкоємця — звернутися до суду за захистом своїх прав. Проте у деяких випадках (зокрема, у разі, коли змістом невиконаного спадкодавцем зобов'язання

є не сплата грошей, а виконання певних дій, надання послуг тощо) кредитор більше зацікавлений у виконанні зобов'язання саме у тій формі, в якій воно існувало за життя спадкодавця. Тому договором між спадкоємцем, частка якого обтяжена зобов'язанням, і кредитором може бути передбачений інший спосіб і порядок виконання зобов'язання.

Спадкоємці не зобов'язані погашати заборгованість спадкодавця з перших днів після його смерті, лише після закінчення строку для прийняття спадщини буде визначене коло спадкоємців та їх частки у спадщині.

У зв'язку з тим, що зобов'язання припиняється неможливістю його виконання у зв'язку з обставиною, за яку жодна зі сторін не відповідає (ст. 607 ЦК), то спадкоємці відповідають за борги спадкодавця в межах вартості майна, отриманого у спадщину, а за відсутності чи недостатності спадкового майна кредитне зобов'язання припиняється у зв'язку з неможливістю виконання чи недостатністю спадкового майна⁹.

Також ч. 1 ст. 1282 ЦК передбачає, що кожен зі спадкоємців зобов'язаний задовольнити вимоги кредитора особою, у розмірі, який відповідає його частці у спадщині.

Відповідно до ч. 1 ст. 608 ЦК зобов'язання, нерозривно пов'язані з особою боржника, не можуть бути виконані іншою особою. Зобов'язання припиняється зі смертю боржника, якщо воно є нерозривно пов'язаним з особою кредитора.

Нерозривний зв'язок обов'язків з особою боржника свідчить про те, що ці обов'язки не можуть бути передані іншій особі за життя спадкодавця і вимагають його особистого виконання.

Таким чином, у тих випадках, коли законом або договором передбачене особисте виконання зобов'язання боржником, спадкове правонаступництво стосовно обов'язків не допускається¹⁰.

Так, за матеріалами справи¹¹ встановлено, що 28.12.10 р. ОСОБА_2 заповнив і підписав заяву про приєднання до «Умов та правил надання банківських послуг в ПАТ КБ «ПриватБанк». З тексту заяви вбачається, що відповідач виявив бажання отримати платіжну кредитну картку «Універсальна», зі встановленням платіжного ліміту 7500 грн. Своім підписом відповідач

погодився з тим, що ця заява, разом з «Умовами та правилами надання банківських послуг», «Правилами користування платіжною картою» та «Тарифами Банку» становлять між позичальником і банком договір про надання банківських послуг.

22.06.14 р. позичальник ОСОБА_2 помер, що підтверджується свідоцтвом про смерть. ОСОБА_2 в повному обсязі взяти на себе грошові зобов'язання за кредитним договором не виконав, унаслідок чого заборгованість за договором № б/н від 28.12.10 р. становить 6420,50 грн.

Спадкоємцем, який прийняв спадщину за законом на підставі заяви від 07.08.14 р. № 55, є син померлого ОСОБА_1, що підтверджується відповідями 7 ХДНК від 15.01.15 р., приватного нотаріуса ХМНО ГУЮ в Харківській області ОСОБА_3 від 20.01.15 р..

05.04.18 р. ПАТ КБ «ПриватБанк» надіслана претензія кредитора до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості за кредитним договором № б/н від 28.12.10 р. в розмірі 6420,50 грн., але так і не сплачена останнім.

Відповідно до ст. 1216, 1218 ЦК спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). До складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті.

Частинами 1, 3 ст. 1268, ч. 1 ст. 1269, ч. 1 ст. 1270 ЦК передбачено, що спадкоємець за заповітом чи законом має прийняти спадщину або не прийняти її. Спадкоємець, який постійно проживав разом зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом строку, встановленого ст. 1270 ЦК, він не заявив про відмову від неї. Спадкоємець, який бажає прийняти спадщину, але на час відкриття спадщини не проживав постійно зі спадкодавцем, повинен подати до нотаріальної контори заяву про прийняття спадщини. Для прийняття спадщини встановлюється строк у 6 місяців, який починається з часу відкриття спадщини.

Зі змісту наведених норм вбачається, що прийняття особою спадщини обумовлюється або постійним проживанням спадкоємця зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, або в разі відсутності наведених вище об-

⁹ Тітенкова М. В. Проблеми забезпечення повернення банківських кредитів // Економіка. Фінанси. Право. 2005. № 5. С. 17-19.

¹⁰ Федорич І. Я. Здійснення права на спадкування за цивільним законодавством України: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 — цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. ЛНУ ім. Івана Франка. Львів, 2018. 236 с. С. 123.

¹¹ Рішення Жовтневого районного суду м. Харкова від 28.01.19 р. Справа № 639/6087/18 // URL: reyestr.court.gov.ua/Review/79511102.

ставин — поданням до нотаріальної контори заяви про прийняття спадщини у визначений ч. 1 ст. 1270 ЦК строк.

Приписи зазначеної норми застосовуються у випадку дотримання кредитором норм ст. 1281 ЦК щодо строків пред'явлення ним вимог до спадкоємців. Недотримання цих строків, які є присіченими (преклюзивними), позбавляє кредитора права вимоги до спадкоємців. Отже, суд доходить висновку, що позовні вимоги підлягають задоволенню в повному обсязі.

ЦК передбачає обов'язки спадкоємців, що виникають у процесі утримання, догляду, лікування та поховання спадкодавця (ст. 1232 ЦК). Ці обов'язки не можуть бути визнані обов'язками самого спадкодавця, але виникли з його смертю, тому також підлягають виконанню спадкоємцями. Ці обов'язки мають недоговірний характер. Підставою їх виникнення є такі факти, як смерть спадкодавця та понесення витрат спадкоємцем чи іншою особою до або після смерті спадкодавця¹².

Передумовою задоволення вимог кредиторів є необхідність з'ясування *вартості спадкового майна та визначення часток усіх спадкоємців*, оскільки задоволення вимог відбувається відповідно до розміру частки. Отже, спадкоємець не може задовольняти вимоги кредитора у розмірі, що перевищує його частку, не довівши це до відома інших спадкоємців, оскільки у такому випадку вони можуть бути звільнені від відповідальності за такою вимогою.

За ч. 2 ст. 1282 ЦК вимоги кредитора задовольняються спадкоємцями у грошовій формі шляхом *одноразового платежу*, якщо домовленість між спадкоємцями та кредитором інше не встановлено.

Водночас на практиці часто трапляються випадки, коли спадкоємцям зручніше задовольнити вимоги кредитора *шляхом передання йому майна в натурі*, проте

така можливість у ст. 1282 ЦК не передбачена. У таких випадках питання вирішується в судовому порядку. Проте ми вважаємо, що доцільно було б на законодавчому рівні передбачити можливість урегулювання цього питання в позасудовому порядку¹³.

Борги спадкодавця в загальному порядку *не можуть рахуватися із часток*, визначених для кожного спадкоємця, оскільки частки спадкоємців мають визначатися після відрахування боргів спадкодавця¹⁴.

Що стосується можливості врегулювання цього питання в позасудовому порядку, то договірним інструментом у такому випадку міг би бути договір про задоволення вимог кредитора (ст. 600 ЦК). Проте для укладення такого договору спадкоємець повинен отримати свідоцтво про право на спадщину на конкретне майно та зареєструвати право власності¹⁵.

До ч. 2 абз. 2 ст. 1282 ЦК внесені зміни, що у разі відмови від одноразового платежу суд за позовом кредитора **звертає** стягнення на майно, яке було передане спадкоємцям у натурі. Якщо звернути увагу на попередню редакцію, то змінилася позиція суду з «накладає стягнення» на «звертає стягнення».

Нагадаємо, що за ст. 48 Закону України від 02.06.2016 р. № 1404 «Про виконавче провадження» звернення стягнення на майно боржника полягає в його арешті, вилученні (списанні коштів із рахунків) і примусовій реалізації.

ОБОВ'ЯЗОК СПАДКОЄМЦЯ ЗВЕРНУТИСЯ ЗА СВІДОЦТВОМ ПРО ПРАВО НА СПАДЩИНУ

Звертаємо увагу, що до ст. 1297 ЦК також внесені суттєві зміни щодо обов'язку спадкоємця звернутися за свідоцтвом про право на спадщину:

редакція до 04.02.2019 р.	введено в дію з 04.02.2019 р.
Стаття 1297. Обов'язок спадкоємця звернутися за свідоцтвом про право на спадщину на нерухоме майно	Стаття 1297. Обов'язок спадкоємця звернутися за свідоцтвом про право на спадщину
1. Спадкоємець, який прийняв спадщину, у складі якої є нерухоме майно, зобов'язаний звернутися до нотаріуса або в сільських населених пунктах —	1. Спадкоємець, який прийняв спадщину, у складі якої є майно та/або майнові права, які обтяжені, та/або нерухоме майно та інше майно, щодо якого

¹² Надьон В. В. Там само. С. 1-13.

¹³ Черногор Н. В. Там само. С. 31-35.

¹⁴ Фурса Є. І. Спадкові правовідносини у нотаріальній та судовій практиці: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 — цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / НАН України, Ін-т д-ви і права ім. В. М. Корецького. К., 2004. 218 с. С. 122.

¹⁵ Федорич І. Я. Там само. С. 134.

редакція до 04.02.2019 р.	введено в дію з 04.02.2019 р.
до уповноваженої на це посадової особи відповідного органу місцевого самоврядування за видачею йому свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно.	здійснюється державна реєстрація , зобов'язаний звернутися до нотаріуса або в сільських населених пунктах — до уповноваженої на це посадової особи відповідного органу місцевого самоврядування за видачею йому свідоцтва про право на спадщину на таке майно .
2. Якщо спадщину прийняло кілька спадкоємців, свідоцтво про право на спадщину видається на ім'я кожного з них, із зазначенням імені та частки у спадщині інших спадкоємців	2. Якщо спадщину прийняло кілька спадкоємців, свідоцтво про право на спадщину видається на ім'я кожного з них, із зазначенням імені та частки у спадщині інших спадкоємців

Як бачимо, ч. 1 ст. 1297 ЦК змінилася у тому, що, *по-перше*, до *нерухомого майна* додані *рухоме майно та/або майнові права, які обтяжені, та/або інше майно*, *щодо якого здійснюється державна реєстрація*, *по-друге*, спадкоємець, який прийняв спадщину, *зобов'язаний звернутися до нотаріуса або в сільських населених пунктах — до уповноваженої на це посадової особи відповідного органу місцевого самоврядування за видачею йому свідоцтва про право на спадщину на таке майно*, тобто на всі види майна (рухоме і нерухоме).

Чи встановлена законодавством відповідальність спадкоємця за невиконання цього обов'язку щодо задоволення вимог кредитора і звернення до нотаріуса?

Акцентуємо, що у випадку невиконання обов'язку звернутися до нотаріуса за видачею свідоцтва про право на спадщину на таке майно не зазначена відповідальність. Швидше за все, вона передбачається та є цивільно-правовою, оскільки нездійснення спадкоємцем цього обов'язку може призвести до заподіяння шкоди майновим інтересам кредиторів.

Вимоги кредиторів можуть бути задоволені протягом шести місяців із дня, коли він дізнався про прийняття спадщини або про отримання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину, оскільки у такому випадку частки у майні спадкоємців вже відомі за свідоцтвом про право на спадщину.

Згідно зі ст. 1298 ЦК свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення шести місяців із часу відкриття спадщини. Після завершення цього строку спадкоємці вступають у права спадщини, і тільки після цього у них з'являється обов'язок сплачувати за боргами померлого.

Межі відповідальності спадкоємця за боргами спадкодавця визначаються на момент прийняття спадщини або звернення кредитора.

Як зазначається в п. 27 постанови Пленуму ВСУ від 30.05.08 р. № 7 «Про судову практику у справах про

спадкування», отримання спадкоємцем, який прийняв спадщину, свідоцтва про право на спадщину відповідно до ст. 1296 ЦК є правом, а не обов'язком спадкоємця.

Однак нормами ч. 1 ст. 1297 ЦК не визначені правові наслідки невиконання цього обов'язку у вигляді втрати права на спадщину. У цьому разі кредитор має право звернутися до спадкоємця з вимогою про погашення заборгованості, розмір якої може бути визначений за правилами ст. 625 ЦК.

Заборгованість стягується у вигляді неустойки. Обов'язок щодо сплати неустойки (штрафу, пені) та компенсації моральної шкоди переходить до спадкодавця за умови, що: 1) судом було ухвалене рішення із призначенням певної суми виплати кредитору; 2) боржник (спадкодавець) не виконав таке рішення суду (ч. 2 ст. 1231 ЦК).

У п. 32 постанови Пленуму ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30.03.12 р. № 5 «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин» зазначається, що спадкоємці несуть зобов'язання погасити нараховані відсотки і неустойку тільки в тому випадку, якщо вони нараховані позичальникові за життя.

Необхідно встановити факт пред'явлення кредитором вимог до спадкодавця у період: чи було погашення боргу за життя спадкодавця, чи було рішення суду про стягнення неустойки зі спадкодавця за життя.

При цьому обсяг відповідальності спадкоємців за боргами спадкодавця може бути меншим, ніж відповідальність спадкодавця, якби останній виконав покладені на нього зобов'язання.

По-перше, це впливає із загальноновизнаного принципу спадкового права про обмеження спадкового пасиву вартістю спадкового активу (ст. 1282 ЦК).

Разом з тим норма ч. 4 ст. 1231 ЦК уточнює це положення, обмежуючи відповідальність спадкоємців не вартістю усього активу спадщини, тобто прав, що пе-

рейшли до них, а вартістю успадкованого ними рухомого та нерухомого майна.

По-друге, неспіврозмірність обов'язків спадкодавця і спадкоємців у бік зменшення зобов'язань останніх має місце у випадку зменшення судом за позовом спадкоємця розміру неустойки, відшкодування майнової та моральної шкоди, який є непомірно великим порівняно з вартістю рухомого та нерухомого майна, отриманого ними у спадщину (ч. 5 ст. 1231 ЦК).

Якщо говорити про визначення загального обсягу боргу спадкодавця, який перейшов до спадкоємців у складі спадкового майна, то ЦК не зобов'язує учасників спадкових правовідносин з'ясовувати наявність усіх боргів, які мав спадкоємець за життя, та всіх кредиторів, які мають право вимоги за такими боргами. Єдиним обов'язком правонаступника є повідомлення кредиторів спадкодавця про відкриття спадщини (ч. 1 ст. 1281 ЦК), за умови, що правонаступник знає про наявність таких кредиторів.

Таким чином, у момент прийняття спадщини відбувається *заміна спадкодавців на спадкоємців у їх боргових зобов'язаннях*. Однак, з огляду на ч. 2 ст. 1281 ЦК, можливість платити за ними виникає після спливання шестимісячного строку із дня, коли кредитор дізнався про прийняття спадщини або про отримання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину.

Якщо спадкоємець прийняв спадщину стосовно майна, але *зволікає з виконанням обов'язку*, передбаченого ст. 1297 ЦК, зокрема, з метою ухилення від погашення боргів спадкодавця, тоді кредитор має право звернутися до нього з вимогою про погашення заборгованості спадкодавця.

З метою запобігання випадків ухилення від виконання цивільно-правових обов'язків спадкоємці зобов'язані повідомити кредитора спадкодавця про відкриття спадщини, якщо їм відомо про його борги та/або якщо вони спадкують майно, обтяжене правами третіх осіб, як установлено у ч. 1 ст. 1281 ЦК.

Приховання факту смерті спадкодавця від кредитора може мати наслідком відкладення строків пред'явлення вимог до спадкоємців, а також пред'явлення додаткових вимог кредитора щодо відшкодування йому витрат, пов'язаних із тривалим невиконанням боргових

зобов'язань, і може бути підставою для продовження строку для пред'явлення кредиторами вимог спадкоємців на строк навіть до трьох років¹⁶.

Порядок погашення зазначених обов'язків спадкодавця перед кредиторами залежить від того, чи перейшла спадщина до одного зі спадкоємців або до декількох із них, а також від розміру їхніх спадкових часток.

За ч. 2 ст. 1297 ЦК якщо спадщину прийняло кілька спадкоємців, свідоцтво про право на спадщину видається на ім'я кожного з них із зазначенням імені та частки у спадщині інших спадкоємців.

Задоволення вимог відбувається лише спадкоємцями. Навіть за умови участі в цих відносинах виконавця заповіту останній має лише право прийняти і зафіксувати вимоги спадкоємців, проте самостійно здійснювати їх погашення він не має права.

Якщо спадкоємців декілька, то вимога пред'являється до всіх. Слід підкреслити, що спадкоємці несуть саме часткову, а не солідарну відповідальність¹⁷.

Таким чином, відповідальність спадкоємців за борги спадкодавця має *частковий характер і обмежується вартістю майна*, успадкованого цією особою. Проте у виключних випадках, наприклад, при неподільності предмета зобов'язання, відповідальність спадкоємців буде солідарною (ст. 543 ЦК) і кредитор матиме змогу вимагати виконання вимоги як від усіх спадкоємців разом, так і від кожного з них окремо, причому як повністю, так і в частині боргу. Спадкоємець, який виконав спільне зобов'язання, має право пред'явити зворотну вимогу (регрес) до кожного з решти боржників у рівній частці (ст. 546 ЦК)¹⁸.

За наявності кількох спадкоємців кожен із них відповідає за борги спадкодавця пропорційно до отриманої ними частки у спадковому майні. Якщо до спадкоємців перейшли *не ідеальні (у дробах) частки у спадщині*, а реальні — чітко визначене у заповідальному розпорядженні майно, потрібна пропорція вираховується шляхом установлення того співвідношення, в якому вартість цієї речі знаходиться з вартістю спадкової маси¹⁹.

Отже, якщо спадщину приймають кілька спадкоємців, то кожен буде відповідати за борги спадкодавця пропорційно до частки у спадковому майні, яку отримує кожний.

¹⁶ Спадкове право. Нотаріат. Адвокатура. Суд: наук.-прак. посібн. / за заг. ред. С. Я. Фурси. К.: Вид. Фурса С. Я. 2007. 1216 с. С. 473.

¹⁷ Кухарев О. Є. Спадкове право України: навч. Посібн. К.: Правова єдність, 2011. 221 с.

¹⁸ Главач І. І. Там само. С. 171-175.

¹⁹ Федорич І. Я. Там само. С. 127.

Тема:

Внеском адвокатури у створення е-судочинства може стати використання ЄРАУ

с. 5

«Писані» і «неписані» правила етики адвокатів у країнах ЄС

с. 8

Реформа у сфері підвищення кваліфікації адвокатів: чому потрібно забути про стару модель

с. 11

Огляд практики ЄСПЛ щодо застосування Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей

с. 50

Цивільні справи

Л. Гриценко

Дія закону в часі: нюанси застосування
в спадкових справах 18

О. Печений

Визначення складу спадщини за цивільним
законодавством України: окремі проблемні питання 21

О. Розгон

Особливості виконання зобов'язань спадкодавця
перед кредиторами 28

І. Мулява

Правові аспекти виплати одноразової
грошової допомоги у разі загибелі (смерті),
інвалідності або часткової втрати працездатності
без установлення інвалідності працівника поліції 38

Господарські справи

Р. Нікітенко

Правове врегулювання господарських відносин
між Україною та іноземними державами (на прикладі
Бельгії, Великобританії, Китаю) 42

Земельне законодавство

К. Рибалко

Стаття 120 Земельного кодексу: чи буде сталою
судова практика? 47

Практика ЄСПЛ

О. Дроздов, О. Дроздова

Рішення ЄСПЛ у справі «Аджич проти Хорватії (2)»,
або Аналітичний огляд судової практики з актуальних
питань застосування Конвенції про цивільно-правові
аспекти міжнародного викрадення дітей 50

Історія адвокатури

В. Філімоніхін

Київські адвокати та правники — жертви великого
терору (Биківнянський мартиролог) 61

Головний редактор

Ізовітова Л. П.

Редактор

Ковтун М. С.

Загальний дизайн

Гладченко Ю. О.

Відповідальний випускаючий

Олійник Е. М.

Реєстраційне свідоцтво:

серія KB № 20370-10170P

Видавець

ТОВ «Видавничий будинок
«Фактор»

Редакція:

вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76
e-mail: mskovtyn@gmail.com
www.id.factor.ua

Віддруковано

згідно з наданим
оригінал-макетом
у друкарні «Фактор-Друк»,
вул. Саратовська, 51,
м. Харків, 61030, Україна
тел.: (057) 717-53-55

Номер замовлення

04451

Загальний тираж видання

4300 екз.

Передплатний індекс: 86385

Періодичність виходу

раз на місяць

Дата виходу

17.06.2019 р.

© ТОВ «Видавничий будинок «Фактор»,
2019.

Усі права на публікації захищені.
Відтворення та поширення
(розповсюдження) у будь-який спосіб
творів (окремих частин творів),
розміщених у бюлетені «Вісник
Національної асоціації адвокатів
України», допускається лише
за дозволом Національної асоціації
адвокатів України. При відтворенні
матеріалів, що містяться у бюлетені
«Вісник Національної асоціації адвокатів
України», посилання на видання
і вказівка імені (псевдоніма) автора
твору обов'язкові.